

De effecten van woningdifferentiatie op de sociaaleconomische status

Een case study in Leeuwarden

Abstract

In de tijd dat het herstructureren van wijken populair is, is een belangrijk onderdeel woningdifferentiatie: het verbreden van het woningaanbod in een wijk. Het doel van dit onderzoek is te kijken naar het effect van dit beleidsinstrument op de sociaaleconomische status van een wijk. Er is, op basis van wetenschappelijke artikelen, reden te twijfelen aan een aantal vermeende effecten van woningdifferentiatie. De onderzoeksvraag is: *'In hoeverre hebben stedelijke vernieuwingsprojecten met woningdifferentiatie invloed op de sociaaleconomische status van een wijk?'* Er is gekeken naar aantal mensen in de bijstand, aantal werklozen en inkomen om te bepalen of de sociaaleconomische status veranderd is. Door middel van indexcijfers is bepaald of de ontwikkeling afwijkt van ontwikkelingen van de gemeente en Nederland en van soortgelijke wijken. Deze indexcijfers komen voort uit gegevens van het CBS en de gemeente Leeuwarden. Als casus zijn twee wijken in Leeuwarden genomen: de Vrijheidswijk en de Bilgaard. In de eerste wijk is bewijs gevonden dat een stedelijk vernieuwingsproject met woningdifferentiatie invloed heeft op de sociaaleconomische status van een wijk. Bij de Bilgaard is er juist geen bewijs gevonden. Beide gevallen zijn te verklaren vanuit de ontwikkelingsplannen, namelijk dat het plan in de Vrijheidswijk veel grootschaliger was. De belangrijkste conclusie van dit onderzoek is dat woningdifferentiatie niet al beleidsinstrument kan dienen om de sociaaleconomische status van een wijk positief te veranderen. Vervolgonderzoek is nodig op het gebied van longitudinale, kwantitatieve data. Die zijn beschikbaar voor dit onderwerp, nu het voor veel projecten vijf tot tien jaar geleden is dat ze zijn afgerond.

Inhoudsopgave

1. Introductie	3
1.1 Probleemstelling.....	3
1.2 Hypotheses	3
1.3 Structuur.....	4
2. Theoretisch kader	5
2.1 Stedelijke vernieuwing	5
2.2 Woningdifferentiatie	5
2.3 Effecten van woningdifferentiatie.....	6
2.3.1 Het rolmodeffect	6
2.3.2 Verdunningseffect	7
2.4 Kritiek op woningdifferentiatie als beleidsinstrument.....	7
2.5 Conclusie	8
3. Methodologie	9
3.1 De case Leeuwarden	9
3.2 Analysemethode.....	10
3.3 Dataverzameling en dataverwerking	11
3.3.1 Groeipercentage van het aandeel bijstandsonvangers	11
3.3.2 Groeipercentage van het aandeel werkloze inwoners	11
3.3.3 Groeipercentage van het gestandaardiseerd gemiddeld besteedbaar inkomen	11
3.3.4 Dataverwerking	12
3.4 Reflectie op methodologie	12
3.4.1 Geen statistische toets.....	12
3.4.2 Dataverzameling.....	12
3.4.3 Verschillen binnen en tussen datasets.....	13
4. Resultaten.....	14
4.1 Het rolmodeffect	14
4.2 Het verdunningseffect	15
4.3 Conclusie	17
5. Reflectie	18
6. Conclusie	19
Bronvermelding.....	20
Bijlage	22

1. Introductie

Stedelijke vernieuwingsprojecten met woningdifferentiatie hebben niet de gewenste effecten gehad op de sociaaleconomische status van een wijk. Toch is dit lange tijd gebruikt als beleidsinstrument met als doel sociaaleconomische vooruitgang voor de wijk. In de jaren negentig werd door de Nederlandse staat geconcludeerd dat het er slecht voor stond in de steden. Er werd daarvoor speciaal beleid gemaakt, het grotestedenbeleid. Daaruit volgden verschillende beleidsnota's die stellen dat er binnen wijken verbreding van de woningmarkt nodig is (VROM, 1997; VROM, 2000). De algemene strekking van het grotestedenbeleid is dat steden weer aantrekkelijke plekken worden om te wonen en werken. Eind jaren negentig werd gekeken naar woningdifferentiatie. Dit betekent het verbreden van het woningaanbod van een wijk. Immers, zo is het idee van beleidsmakers, als je mensen met een hoge sociaaleconomische status in een armere wijk neerzet, heeft dat een positief effect op die wijk. Een modernistisch idee, dat van onze nationale en de internationale wetenschap veel kritiek te verduren krijgt (Wood, 2003; Kruythoff, 2003; Bolt & Van Kempen, 2011). Echter hebben beleidsmakers nog langere tijd woningdifferentiatie gebruikt als beleidsinstrument met sociaaleconomische doeleinden.

1.1 Probleemstelling

Er is veel onderzoek gedaan naar deze positieve effecten. Bevordert het de sociale mix (Musterd & Andersson, 2005)? Vinden inwoners van de wijk het mixen een succes (Bolt & Van Kempen, 2009)? Wat zijn de sociale implicaties (Kleinhans, 2004)? De antwoorden op deze vragen in de bovenstaande onderzoeken pleiten niet in het voordeel van woningdifferentiatie als beleidsinstrument en toch vormt woningdifferentiatie veelvuldig de onderbouwing van de vormgeving van plannen in de periode 2000-2010. De sociale implicaties van Kleinhans (2004) zijn onder andere het verdunningseffect en het rolmodeffect. Deze worden in dit onderzoek onderzocht. Daarmee wordt in dit onderzoek gekeken naar de invloed van het beleidsinstrument woningdifferentiatie op de sociaaleconomische status van een wijk en de volgende vraag beantwoordt: *In hoeverre hebben stedelijke vernieuwingsprojecten met woningdifferentiatie door het verdunningseffect en rolmodeffect invloed op de sociaaleconomische status van een wijk?* De sociaaleconomische status bestaat in dit onderzoek uit het aandeel bijstandsontvangers, het aandeel werklozen en het gestandaardiseerd gemiddeld besteedbaar inkomen, hierna het gestandaardiseerd inkomen. De wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek is dat het specifiek kijkt naar een case, omdat aan de hand van bestaand onderzoek en de projectplannen gekeken wordt naar de ontwikkeling van de sociaaleconomische status van de wijk. Als case is gekozen voor Leeuwarden. In deze stad zijn meerdere wijken met een lage sociaaleconomische status en er zijn twee wijken waar een stedelijk vernieuwingsproject met woningdifferentiatie heeft plaatsgevonden, namelijk de Vrijheidswijk en de Bilgaard (bijlage 1 en 2).

1.2 Hypotheses

In stedelijke vernieuwingsprojecten met woningdifferentiatie wordt de samenstelling van het woningaanbod dermate gewijzigd, dat er een verdunningseffect kan optreden (Kleinhans, 2004). Dit betekent dat ook de samenstelling van de inwoners veranderd, omdat alleen huishoudens met een bepaalde sociaaleconomische status bijvoorbeeld een hypotheek kunnen aanvragen om een woning te kopen. Hierdoor kan ook de sociaaleconomische status van de hele wijk veranderen, als de ingreep van het vernieuwingsproject maar grootschalig genoeg is (Atkinson & Kintrea, 2000). Daarom is hypothese 1: *In wijken waar een stedelijk vernieuwingsproject met woningdifferentiatie heeft plaatsgevonden, treedt een verdunningseffect op.*

Een ander gewenst effect van woningdifferentiatie is het rolmodeffect (Kleinhans, 2004). Dit houdt in dat huishoudens met een hogere sociaaleconomische status optreden als rolmodel voor huishoudens met een lagere economische status. Rolmodellen kunnen effect hebben op gedrag en houding richting het huis, de omgeving en arbeidspositie. Deze effecten zijn gebaseerd op de Wilson-hypothese, die stelt dat sociale uitsluiting en achterstand resultaat is van het ontbreken van rolmodellen (Wilson, 1987). Daarom is hypothese 2: *In wijken waar een stedelijk vernieuwingsproject met woningdifferentiatie heeft plaatsgevonden, treedt een rolmodeffect op.*

Op de bovenstaande effecten worden getest in de Leeuwarder wijken waar woningdifferentiatie heeft plaatsgevonden. Er wordt vergeleken met qua sociaaleconomische status soortgelijke wijken in Leeuwarden en met de gemeente Leeuwarden en Nederland in het algemeen. Ten eerste met soortgelijke wijken zodat gekeken kan worden naar afwijkende ontwikkelingen tussen wijken met of zonder gedifferentieerd woningaanbod. Ten tweede met de gemeente en Nederland in het algemeen om te kijken of de ontwikkeling van de wijken wel afwijkt van de gemeentelijke en nationale ontwikkeling, om te kunnen uitsluiten dat de ontwikkeling niet gelijk is aan een nationale of regionale trend. Om tot een zo goed mogelijk resultaat te komen is gebruik gemaakt van indexcijfers. Dit heeft als resultaat dat er vergeleken wordt op ontwikkeling, omdat ieder gebied 100 als het startpunt heeft.

1.3 Structuur

In hoofdstuk 2 zal de theorie rond stedelijke vernieuwing en woningdifferentiatie worden besproken, met daarin een overzicht van wetenschappelijke kritiek op woningdifferentiatie als beleidsinstrument. Daarna wordt in hoofdstuk 3 de methode en de case Leeuwarden toegelicht om vervolgd te worden door hoofdstuk 4 met een bespreking van de resultaten en het antwoord op de onderzoeksvraag. Hoofdstuk 5 is de reflectie op het onderzoeksproces, waarin keuzes toegelicht en van context voorzien worden. In de conclusie wordt de vraag beantwoord, de hypothesen behandeld en wordt het onderzoek in een breed wetenschappelijk kader geplaatst.

2. Theoretisch kader

Om de beweegredenen achter het beleid van stedelijke vernieuwing in Nederland te begrijpen, zal in het eerste deel van dit theoretisch kader kort de geschiedenis ervan besproken worden. Dit is belangrijk aangezien het de invulling van de plannen verklaart. Als tweede zal worden ingegaan op woningdifferentiatie. Woningdifferentiatie kan meerdere sociaaleconomische effecten hebben, waarvan er twee expliciet besproken worden, namelijk het rolmodeleffect en het verdunningseffect. Tenslotte wordt een overzicht gegeven van de wetenschappelijke kritiek op het beleid dat de overheid voert.

2.1 Stedelijke vernieuwing

'Stedelijke vernieuwing' is een term die sinds de Nota Stedelijke Vernieuwing (VROM, 1997) gangbaar is. In de praktijk wordt al langere tijd aan stedelijke vernieuwing gedaan, al is dat vaak met een andere invulling of andere gedachte (Schuiling, 2007). Vanaf 1989 is die gedachte van belang voor dit onderzoek. Priemus (1998) schrijft dat jaar het motto 'bouwen voor de buurt' was. Dit betekende dat wanneer woningen vervangen of opgeknapt moesten worden, deze woningen geschikt moesten blijven voor inwoners van de wijk. In de jaren '90 verandert dit motto. In 1994 kwam de overheid namelijk met het grotestedenbeleid, na een periode van suburbanisatie. Dit beleid had als doel de Nederlandse steden aantrekkelijker te maken en de 'culture of poverty' of 'culture of segregation' tegen te gaan (Lewis, 1966; Massey & Denton, 1992). Een probleem was dat mensen wegtrokken uit de stad, waar wel de banen te vinden waren. Deze trend is voor de overheid reden om te twijfelen over de stabiliteit van de Nederlandse concurrentiepositie, zoals gesteld in de Nota Stedelijke Vernieuwing van 1997 (VROM, 1997). Hierin wordt expliciet afgezien van het 'bouwen voor de buurt'. In plaats daarvan moesten nieuwe woningen ook geschikt zijn voor mensen van buiten de wijk. In deze nota komt het begrip woningdifferentiatie prominent naar voren. Er wordt gesteld: "voor een gezonde toekomst van de stad is een gedifferentieerde samenstelling van bevolking en woningvoorraad noodzakelijk. Waar (...) eenzijdigheid domineert of dreigt, kan door het vergroten van de gevarieerdheid van het woningbestand (...), worden aangestuurd op kwaliteitsverhoging van woon- en werkmilieus in deze wijken (VROM, 1997, p. 5)." De opties om dit doel te bereiken zijn beperkt door bijvoorbeeld het overschot aan sociale huurwoningen gebouwd in de jaren '60- '70. Een logische actie is om deze te vervangen door particuliere huur- of koopwoningen. In 2000 komt er opnieuw een beeldbepalende nota uit het grotestedenbeleid: *Mensen wensen wonen* (VROM, 2000). In deze nota staat voorop dat een homogene sociaal-culturele structuur van een buurt ongewenst is mits deze niet vrijwillig is of mits deze komt door lage keuzevrijheid van het aanbod in woningen (VROM, 2000; Kleinhans, 2004). Een belangrijk beleidsinstrument om homogeniteit van inwoners van een wijk tegen te gaan is woning differentiatie. Dit beleidsinstrument zal in het volgende deel besproken worden.

2.2 Woningdifferentiatie

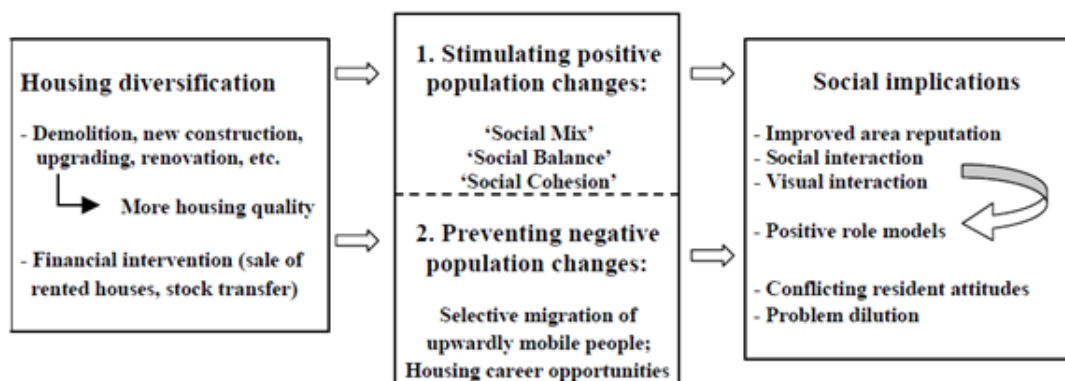
Woningdifferentiatie is het verbreden van het woningaanbod op straat-, buurt- en wijkniveau (Graham et al., 2009). Dit betekent dat er aan differentiatie gedaan wordt op type woning en op de prijsklasse waarin woningen zich bevinden. Op deze manier kunnen mensen binnen dezelfde wijk aan de wooncarrière werken. In ontwikkelingsplannen van de gemeente Leeuwarden wordt dit aangedragen als instrument om sociale cohesie in een wijk te verbeteren (Bijlage 1). In wijken waar een lage diversiteit in het woningaanbod is, is de mogelijkheid om aan sloop en nieuwbouw te doen (Kleinhans, 2004). Een logisch gevolg is dat er na woningdifferentiatie, ook inwonerdifferentiatie optreedt. Dit is omdat mensen alleen met een bepaald sociaaleconomisch profiel een huis kunnen kopen. Woningdifferentiatie heeft dus in de vorm die in Nederland gehanteerd wordt, volgens de beleidsnota's uit 1997 en 2000, een toestroom van meer welvarende mensen als gevolg.

Woningdifferentiatie wordt ook bekritiseerd. Wetenschappers twifelen aan de positieve effecten ervan op de sociale cohesie (Ostendorf et al., 2001; Wood, 2003; Kleinhans, 2004) en sommigen noteren negatieve effecten op bijvoorbeeld het gebied van sociale cohesie (Bolt en Van Kempen, 2011). Het idee van woningdifferentiatie is duidelijk, maar moet ook vertaald worden naar plannen. Priemus (1998) onderscheidt verschillende instrumenten die ingezet kunnen worden om een wijk meer divers te maken qua woningaanbod. De meest gebruikte zijn sloop van goedkope woningen en vervanging door nieuwbouw in de gemiddelde of dure prijsklasse en renovatie van woningen als ook het upgraden van woningen, opdat de verbeteringen de woning in een andere prijsklasse duwen. Minder voorkomend is het van twee goedkopere woningen één duurdere woning maken en de verkoop van huurwoningen, zodat die koopwoningen worden. Bovenstaande is het gereedschap dat voor de verbreding van het woningaanbod zorgt en wat geïmplementeerd kan worden in plannen, waaronder vanzelfsprekend plannen voor stedelijke vernieuwing. In het resterende deel van het theoretisch kader worden enkele effecten van woningdifferentiatie en de wetenschappelijke kritiek op het differentiëren van het woningaanbod besproken.

2.3 Effecten van woningdifferentiatie

De effecten die woningdifferentiatie op de inwoners van de wijk heeft, zouden groot moeten zijn volgens beleidsmakers (Priemus, 1998; Tunstall, 2003). De plannen hebben voornamelijk als doel homogeniteit in de wijk tegen te gaan, omdat dit negatieve gevolgen heeft voor de leefbaarheid en veiligheid in de wijk (Priemus, 1998). Kleinhans (2004) geeft een literatuuroverzicht waarin hij vijf sociale effecten van woningdifferentiatie weergeeft, bij welke door wetenschappers naar bewijs gezocht is. Hij noemt 1) *housing quality and area reputation*, 2) *neighbourhood-based social interaction*, 3) *residential attitudes towards social mix*, 4) *the role-model effect* en 5) *problem dilution*. Figuur 1 laat zien hoe woningdifferentiatie voor de bovenstaande sociale effecten zorgt. De vierde en vijfde zijn te vertalen als het rolmodel-effect en het verdunningseffect en zijn effecten die herkenbaar zouden moeten zijn in de dynamiek van de sociaaleconomische status van een wijk. Waarom deze effecten invloed hebben op de sociaaleconomische status van een wijk wordt in de volgende twee paragrafen besproken.

Figuur 1: sociale implicaties van woningdifferentiatie

Kleinhans, 2004

2.3.1 Het rolmodel-effect

Het vierde effect van Kleinhans (2004) heet het rolmodel-effect en is te omschrijven als de 'spillovers' van mensen met een hogere sociaaleconomische status. Het ontbreken van rolmodellen kan negatieve effecten hebben op de sociaaleconomische status van bijvoorbeeld sociale huurders

(Wilson, 1987). Het ontbreken van succesvolle voorbeelden heeft een negatieve invloed op jongeren en verlaagt de sociaaleconomische mobiliteit (Kruythoff, 2003). Door middel van het krijgen van een gedifferentieerd sociaal netwerk door onder andere geografische nabijheid, is de kans op het krijgen van een baan groter (Granovetter 1973; Lin et al., 1981; Lin & Dumin, 1986). Deze differentiatie en geografische nabijheid is één van de gevolgen van woningdifferentiatie in een wijk. Toch hoeven rolmodellen niet per se geografisch dichtbij te zijn (Friedrichs & Blasius, 2003). De sociale wereld van een persoon speelt zich vanzelfsprekend niet alleen in zijn eigen buurt af. Daarom kunnen er rolmodellen op grotere afstand zijn voor een bepaald persoon. Desalniettemin kan geografische nabijheid een opening zijn voor het overnemen van gedrag. Volgens Kruythoff (2003) is de motivatie van beleidsmakers als volgt: *'These households will set a good example, (...) provide a demand for services, such as housekeeping and childcare, which can be provided by their unemployed neighbours'* (Kruythoff, 2003, p. 199).¹ Samengevat, door het verschijnen van sociale interactie tussen huishoudens uit een verschillend sociaaleconomisch milieu, maken huishoudens met een lage sociaaleconomische status meer kans op een baan, omdat de arbeidsmarkt toegankelijker wordt voor werklozen en bijstandsontvangers. Dit heeft een positief effect op de sociaaleconomische status van de wijk, en zou daarom in de cijfers moeten terugkomen als een daling van werkloosheids- en bijstandscijfers en in een stijging van het gemiddelde inkomen. Het rolmodeleffect heeft tijd nodig voordat het waarneembaar kan zijn. Dit is omdat sociale contacten tot stand moeten komen.

2.3.2 Verdunningseffect

Een ander effect van woningdifferentiatie is het verdunnen van problemen in het in woningaanbod gedifferentieerde gebied. Dit effect is niet moeilijk te omschrijven. Een concentratie van armoede of huishoudens met een lage sociaaleconomische heeft zoals hierboven ook al gesteld negatieve effecten. Door een verlaging van de concentratie van huishoudens met een lage sociaaleconomische status, is de kans op die problematiek lager. De lagere concentratie wordt op zijn beurt bereikt doordat mensen met een hogere sociaaleconomische status beter in staat zijn huizen te kopen en huiseigenaar te zijn (Bramley & Morgan, 2003). Kleinhans et al. (2000) stelt dat probleemverdunning iets is dat voor beleidsmakers als motief geldt voor projecten, maar wat niet expliciet als doel gesteld is in de plannen. Dit laatste komt ook omdat het nastreven van dit effect moeilijk ethisch te onderbouwen is. Huishoudens met een lage sociaaleconomische status gaan ergens anders wonen, waardoor het probleem in de kern niet wordt opgelost (Atkinson & Kintrea, 1998; Atkinson & Kintrea, 2000). Het is dus een positief effect voor de wijk, maar alleen omdat het negatieve letterlijk verwijderd wordt. Doordat het een effect is dat verschijnt bij het opleveren van het project, is het zo dat dit effect alleen direct na oplevering optreedt. Het heeft namelijk alleen met het inwonen van huishoudens met een hoge sociaaleconomische status te maken en dit kan meteen na oplevering voorkomen.

2.4 Kritiek op woningdifferentiatie als beleidsinstrument

Het wetenschappelijke tegengeluid blijft niet alleen bij kritiek op vermeende effecten van een heterogene wijk (Wood, 2003; Kruythoff, 2003; Bolt & Van Kempen, 2010). Over het algemeen is er een consensus over de directe effecten van woningdifferentiatie, namelijk dat duurdere huizen bewoond gaan worden door rijkere mensen. Een direct gevolg is dat er meer mensen met een verschillende sociaaleconomische status komen te wonen in de wijk, na differentiatie van het woningaanbod. De kritiek focust zich voornamelijk op de effecten van die diversiteit, de rede- en bewijsvoering achter het beleid van de overheid en de doelstellingen van het beleid (Wood, 2003; Kruythoff, 2003; Kleinhans, 2004; Dekker & Bolt, 2005; Musterd & Andersson, 2005; Graham et al. 2009; Bolt & Van Kempen, 2011). Deze doelstellingen zijn gericht op het sociaal en economisch welzijn van huishoudens in de wijk, zoals *'in 2007 is de sociale en economische achterstandspositie*

verdwenen' en *'Het aantal mensen met een minimum inkomen is gedaald en met een hoger inkomen gestegen'* (bijlage 1, p.7).

Wat betreft de effecten van diversiteit zijn de meningen op één punt onverdeeld: ze worden voornamelijk overschat. Sociale interactie tussen huishoudens met een verschillende sociaaleconomische status is niet iets vanzelfsprekends en meer sociale cohesie is evenmin een vanzelfsprekend gevolg (Graham et al., 2009). Dit spreekt het rolmodel effect tegen. Die is immers afhankelijk van sociale interactie. Ook wordt vaak aangevoerd dat het beleid van de overheid aan empirisch bewijs tekortschiet (Ostendorf et al., 2001; Musterd, 2002). Dat het beleid toch zou werken komt in een aantal gevallen door het verdunningseffect (Kleinhans et al., 2000; Kleinhans, 2004). Het willen verdunnen van de concentratie van huishoudens met een lage sociaaleconomische status is ethisch lastig te verantwoorden door overheden. Ook brengt het verplaatsen van die huishoudens woede en onvrede onder de wijkbevolking met zich mee (Kleinhans, 2004). Voor zowel het rolmodel effect als het verdunningseffect is er kritiek vanuit de wetenschappelijke wereld. Ter nuance moet gezegd worden dat een verbetering in sociaaleconomische status van wijkbewoners in eerste instantie niet een van de gestelde doelen van de overheid is. Het hoofddoel richt zich voornamelijk op het voorkomen van het bestaan van een homogene wijk en de beleidsmakers zijn voorzichtig in hun hoop voor wat betreft de effecten van een heterogene wijk (VROM, 1997; VROM 2000), omdat die effecten niet onomstreden zijn (Wood, 2003; Kruythoff, 2003; Bolt & Van Kempen, 2011). Een verklaring voor die voorzichtigheid kan zijn dat de ambtenaren achter de plannen niet te ambitieus willen zijn, met oog op hun carrière. Het niet halen van gestelde doelen in plannen, kan negatieve gevolgen hebben voor de werkcarrière van degene die ze heeft opstelt. Samengevat, de kritiek focust zich op het ontbreken van bewijs voor de verwachte effecten en op de gebrekkige onderbouwing van de plannen.

2.5 Conclusie

De geschiedenis zoals omschreven heeft ervoor gezorgd dat woningdifferentiatie opgenomen is als beleidsinstrument waarmee de toenmalige, stedelijke omstandigheden verbeterd moesten worden. Het beleidsinstrument heeft als functie homogeniteit van wijken en buurten tegen te gaan, maar dit is lastig ethisch te onderbouwen. In plaats daarvan onderbouwen beleidsmakers het beleid met het argument dat heterogeniteit van woningen en inwoners zelf ook positieve effecten heeft. Het tegengaan van homogeniteit gebeurt door het verdunningseffect, terwijl de creatie van heterogeniteit als effect het opbrengen van rolmodellen voor huishoudens met een lage sociaaleconomische status heeft. De wetenschap zet vraagtekens bij deze positieve effecten. Uit de cijfers zal blijken of het idee van beleidsmakers aan beide kanten heeft gewerkt voor de case van Leeuwarden.

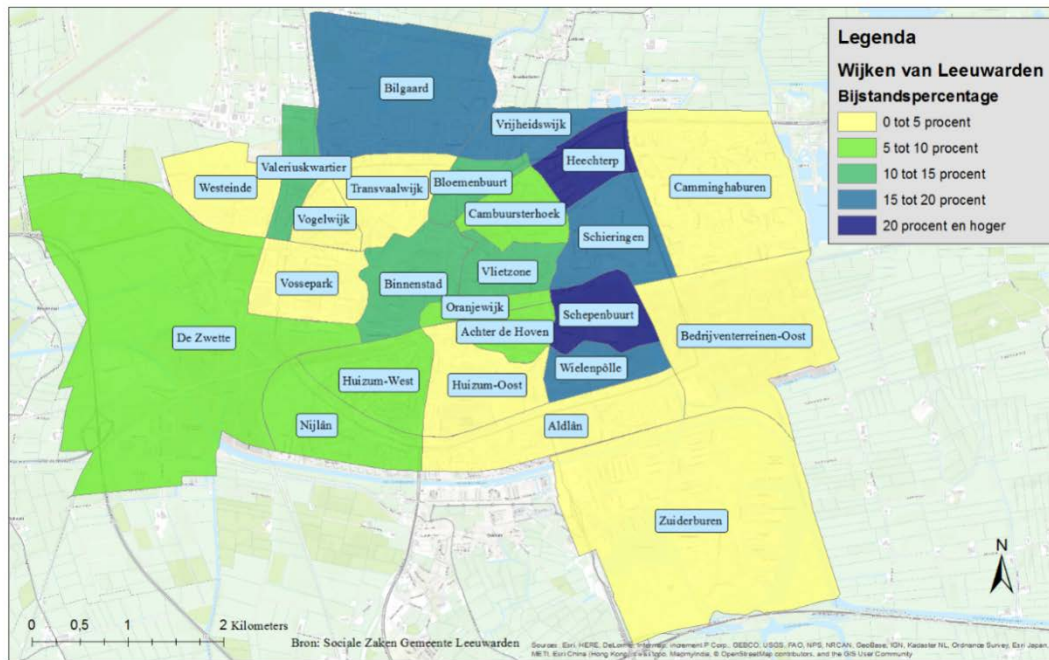
3. Methodologie

In dit onderzoek is gekeken naar dynamiek in de sociaaleconomische status van een wijk na de oplevering van een stedelijk vernieuwingsproject met woningdifferentiatie. De sociaaleconomische status is gebaseerd op drie verschillende cijfers: hoeveel mensen in de bijstand zitten, hoeveel mensen werkloos zijn en het gestandaardiseerd inkomen. Deze cijfers worden vaak gebruikt om sociaaleconomische status te meten (Nam & Powers, 1983; Shavers, 2007). In het onderzoek is vanwege de volgende redenen voor een kwantitatieve methode gekozen. Ten eerste was de sociaaleconomische status gemakkelijk te kwantificeren en dit was al gedaan door bijvoorbeeld het CBS en de gemeente. Een ander voordeel was dat de data over de populatie ging en niet over een steekproef. Er was dus geen kans dat de gegevens niet representatief waren. In dit hoofdstuk wordt eerst de case omschreven. Daarna volgt een paragraaf waarin de analysemethode beschreven en beargumenteerd wordt. Als derde wordt de dataverzameling en dataverwerking besproken. Het hoofdstuk eindigt met een reflectie op dataverzameling, dataverwerking en enkele discrepanties tussen verschillende datasets.

3.1 De case Leeuwarden

Als case is gekozen voor Leeuwarden. In die stad hebben in de wijken de Bilgaard en de Vrijheidswijk stedelijke vernieuwingsprojecten met woningdifferentiatie plaatsgevonden. In beide wijken was veel criminaliteit, de werkloosheid was hoog en de woningen in slechte staat. In de Vrijheidswijk is in 2003 begonnen met het project en in 2009/2010 zijn de laatste woningen opgeleverd. Er is in de Vrijheidswijk op verschillende manieren, zoals door Priemus (1998) omschreven, aan woningdifferentiatie gedaan. Hoekwoningen van blokken rijtjeshuizen hebben een extra verdieping gekregen. Er zijn flats met sociale huurwoningen gesloopt en op dezelfde plek zijn veel minder koopwoningen neergezet. Verder zijn daar ook veel woningen gerenoveerd. In het zuidelijke deel van de Vrijheidswijk zijn twee nieuwe appartementencomplexen geplaatst en een buurt met koopwoningen. Op die plek stonden eerst sociale huurwoningen (Bijlage 1). In de Bilgaard is er na een burgeroverleg besloten alle woningen in de Mondriaanbuurt te slopen en er nieuwe woningen neer te zetten. De nieuwe woningen zijn ook sociale huur, maar het woningtype is meer divers dan voorheen. De Mondriaanbuurt is onderdeel van de Bilgaard en bevindt zich in de meest noordoostelijke hoek van de wijk. In 2008 is gestart met slopen en in 2012 is het project na 4 bouwfases afgerond (Bijlage 2). Wat belangrijk is te vermelden is dat er een groot verschil is tussen de beide projecten. Het vernieuwingsproject in de Vrijheidswijk was grootschaliger. Daar is ongeveer 60% van het woningbestand aangepast, dus ofwel gesloopt of wel gerenoveerd (bijlage 1). Dit gaat dan om ongeveer 1000 woningen. In de Bilgaard is dit aantal veel lager, namelijk 150 woningen (bijlage 2). Het gevolg is dat in de Bilgaard de effecten kleiner zijn dan in de Vrijheidswijk.

Kaart 1

Daarnaast zijn er in Leeuwarden drie andere wijken die qua sociaaleconomische status gelijksoortig zijn, waardoor deze wijken kunnen worden gebruikt voor de vergelijking met de Vrijheidswijk en de Bilgaard. Deze wijken heten Schieringen, Heechterp en Schepenbuurt. Er zitten relatief veel mensen in de bijstand, veel zijn werkloos en het inkomen is laag. Er zijn in deze wijken geen fysieke stedelijke vernieuwingsprojecten met woningdifferentiatie geweest. Daarom is het nuttig om een vergelijking te maken met de Bilgaard en Vrijheidswijk, waar dit wel is gebeurd. In bovenstaande kaart (kaart 1) is de locatie van de wijken te zien en het bijstandspercentage van iedere wijk. Dit percentage is een goede indicator voor de sociaaleconomische status omdat het een laag gemiddeld inkomen impliceert en daarnaast ook een evenredige mate van werkloosheid.

3.2 Analysemethode

Er is gekozen voor een effectanalyse op basis van indexcijfers. Dit heeft als voordeel dat verschillen tussen gebieden goed af te lezen zijn door de overzichtelijkheid van de grafieken. Daardoor zijn de vergelijkingen, zoals in hoofdstuk 1 al benoemd, relatief gemakkelijk te maken. Daarvoor moet eerst het opleverjaar van het stedelijke vernieuwingsproject worden vastgesteld. Dit is complex door fasering in de uitvoering van de plannen. Zo werd bijvoorbeeld in de Bilgaard van 2008 tot 2012 gebouwd en in de Vrijheidswijk van 2003 tot 2010 (Bijlage 1 en 2). De vraag die door de fasering wordt opgeroepen is: vanaf welk jaar treedt er een mogelijk effect op en welk effect is dit? In beide gevallen is ervoor gekozen het opleverjaar te bepalen als het midden van beide bouwperiodes. Voor de Bilgaard is dat 2010 en voor de Vrijheidswijk 2007. Er zijn twee effecten, zoals in hoofdstuk 2 beschreven, waarnaar gezocht wordt in de grafieken. Het eerste effect is het verdunningseffect en het tweede effect is het rolmodeffect (Kleinhans, 2004). Het kunnen voorkomen van deze effecten wordt vastgesteld door naar verschillen in ontwikkeling te kijken. Hierbij moet gezegd worden dat de effecten tijdsgebonden zijn. Deze tijdsgebondenheid is inherent aan het effect. Zo is het onwaarschijnlijk dat het verdunningseffect zoals omschreven vijf jaar na oplevering nog op zal treden. Ook is het onwaarschijnlijk dat het rolmodeffect direct na oplevering optreedt. Met beide is rekening gehouden bij het interpreteren van de resultaten in hoofdstuk 4.

3.3 Dataverzameling en dataverwerking

De gegevens op wijk- en gemeenteniveau kwamen van de gemeente Leeuwarden. De bijstandscijfers zijn online beschikbaar via de Buurtmonitor (Gemeente Leeuwarden, 2017). De cijfers over het inkomen en werkloosheid zijn opgevraagd bij de afdeling Statistiek van de gemeente Leeuwarden. De landelijke cijfers kwamen allemaal van de onlinedatabase van het CBS: StatLine (CBS Statline, 2017). Alle gegevens zijn jaar gebonden en lopen vanaf 2005. De bijstand- en werkloosheidscijfers gaan tot 2017, terwijl de cijfers van het gestandaardiseerd inkomen tot 2014 gaan. Deze cijfers zijn te vinden in bijlage 3 in de vorm van de indexcijfers, daarover in 3.3.4 meer, en in bijlage 4 in de vorm van werkloosheidspercentages, bijstandspercentages en het gestandaardiseerd inkomen in duizendtallen.

3.3.1 Groeipercentage van het aandeel bijstandsonvangers

In dit onderzoek wordt met de term ‘in de bijstand zitten’ bedoeld ‘een uitkering krijgen volgens de Wet Werk en Bijstand. Een bijstandsuitkering krijgt iemand bijvoorbeeld als de termijn van de werkloosheidsuitkering verstreken is en diegene nog geen nieuw werk heeft gevonden. De hoogte van de bijstandsuitkering is het vastgestelde bestaansminimum. Dit is voor een alleenstaande van 22 jaar en ouder €1171,67 per maand. Mensen die in de bijstand zitten zijn meestal voor langere tijd werkloos. Het cijfer dat gebruikt is, heet het ‘relatief uitkeringspercentage’ en wordt omschreven als ‘het aantal personen van 23 t/m 64 jaar dat een uitkering ontvangt volgens de Wet Werk en Bijstand als percentage van alle 23 t/m 64-jarigen’. Er was geen passend nationaal cijfer met dezelfde leeftijden. Op nationaal schaalniveau is het absoluut aantal bijstandsonvangers van de leeftijd 20 tot 65 gedeeld door het absoluut aantal mensen tussen de 20 en 65. Dit was de leeftijdscategorie die het dichtst bij de leeftijdscategorie 23 t/m 64 kwam. In principe maakte dat niet veel uit, omdat het gaat om het groeipercentage van dat aandeel. Hieruit volgde het landelijk bijstandspercentage (bijlage 4).

3.3.2 Groeipercentage van het aandeel werkloze inwoners

Voor het wijkniveau en het gemeentelijke niveau zijn cijfers bij de gemeente Leeuwarden opgevraagd. Deze kwamen niet terug in de vorm van getallen, maar in de postcodes van iedere werkloze van een jaar in Leeuwarden. Iedere wijk heeft zijn eigen postcode en zo kan vastgesteld worden hoeveel werklozen iedere wijk heeft. De gemeente had geen cijfers wat betreft beroepsbevolking over dezelfde periode. Wel waren er gegevens over de totale bevolking per leeftijdscategorie beschikbaar. Het absoluut aantal werklozen wordt daarom gedeeld door het totale aantal mensen van 15 tot 64 jaar. Het landelijk cijfer van het CBS kende weer andere leeftijden. De selectie is 20 tot 65 jaar, omdat dat de leeftijden zijn zo dicht mogelijk bij 15 tot 64 komen. Het absolute aantal werkzoekende werklozen is gegeven en dit aantal wordt gedeeld door het totale aantal 20 tot 65-jarigen. Wat volgt is het landelijke werkloosheidspercentage (Bijlage 4).

3.3.3 Groeipercentage van het gestandaardiseerd gemiddeld besteedbaar inkomen

De inkomenscomponent wordt gemeten met het gestandaardiseerd inkomen. Dit houdt in dat de hoogte van het inkomen bijgesteld is aan de hand van de omvang van het huishouden. Met andere woorden, een eenpersoonshuishouden met een inkomen van 30.000 euro is waarschijnlijk welvarender dan een uit vier personen bestaand huishouden met ook 30.000 euro aan inkomen, maar het inkomen is hetzelfde. Bij het gestandaardiseerd inkomen valt het gezin van vier lager uit dan het eenpersoonshuishouden. Voor de gegevens op wijkniveau en het gemeentelijke niveau zijn cijfers opgevraagd bij de gemeente Leeuwarden (bijlage 4). Hiervan is het jaarlijkse groeipercentage berekend. De landelijke cijfers zijn beschikbaar bij het CBS.

3.3.4 Dataverwerking

In 3.3.1 tot 3.3.3 is beschreven hoe de cijfers zijn verzameld en hoe tot een percentage is gekomen. Voor alle cijfers geldt de volgende verwerking. Eerst is het jaarlijkse groeipercentage berekend. Daarna is vanaf het jaar 2005 een index begonnen. Deze index verandert door het groeipercentage van bijvoorbeeld het bijstandspercentage. Met deze indexering is concreet vast te stellen of een wijk zich beter ontwikkeld heeft dan een andere wijk of dan de gemeente Leeuwarden. In bijlage 3 zijn de indexcijfers per gebied en per jaar te vinden. Zo zien we, bijvoorbeeld, dat in 2017 de index van het bijstandspercentage van de Vrijheidswijk op 121,66 staat en die van de gemeente Leeuwarden op 139,64. Dit wil niet zeggen dat het percentage bijstandsontvangers lager is in de Vrijheidswijk, maar wel dat de ontwikkeling positiever is in de periode 2005-2017. Dit was meteen een groot voordeel van de methode. Er was duidelijk en direct af te lezen hoe een gebied zich heeft ontwikkeld. Dat was van belang in deze situatie, omdat veel andere zaken van invloed kunnen zijn op de sociaaleconomische status van een wijk.

3.4 Reflectie op methodologie

Het eerste en belangrijkste punt is dat er geen statistische toets mogelijk is, terwijl de methode kwantitatief is en de data secundair. Daarnaast moet er ook gereflecteerd worden op de dataverzameling. Een derde punt is dat er meerdere afwijkingen zijn in de datasets. Dit is zo tussen schaalniveaus, maar ook binnen schaalniveaus. Het heeft veelal te maken met verschillen in de beschikbare datasets, want niet alles wordt gelijksoortig en gelijkmatig bijgehouden. Als laatste zijn er de ethische overwegingen voor dit onderzoek. Omdat het gaat om openbare en opgevraagde data die over een populatie gaat en niet over personen zelf, is het in principe niet nodig geweest ethische overwegingen te maken. Het werkloosheidspercentage van de gemeente Leeuwarden en de wijken zijn berekend met het aantal postcodes. Dit cijfer komt het dichtst in de buurt om ethische overwegingen te maken. Echter, de straatnamen en nummers waren niet bekend. Dit heeft als resultaat dat deze data alsnog anoniem was.

3.4.1 Geen statistische toets

Er is dus met deze data geen statistische toets mogelijk, omdat deze daarvoor ontoereikend was. Het probleem was voornamelijk een tekort aan aantal cijfers, waardoor er niet aan de eisen voldaan kon worden. Het was daarom beter geweest meer data te hebben. Dit had gekund op twee manieren. De eerste is door maandelijkse cijfers te hebben. Naast deze gegevens kan een dummyvariabele gelegd worden, waarbij de 0 'geen woningdifferentiatie' is, en een 1 'wel woningdifferentiatie'. Hierna kan er gekeken worden of er een significant verschil is bij beide groepen. De tweede manier is om meer wijken te onderzoeken waar stedelijke vernieuwingsprojecten met woningdifferentiatie is geweest. Dit kan bijvoorbeeld door naar meerdere steden te kijken. Zo is beter vast te stellen of verandering in ontwikkeling werkelijk door de woningdifferentiatie komt, en niet door iets anders. Als blijkt dat de sociaaleconomische status van 8 van de 10 wijken zich positiever ontwikkelt na het verbreden van het woningaanbod, kan er met meer zekerheid gezegd worden dat het daardoor komt. In hoofdstuk 5 wordt verder gereflecteerd op de keuze voor een kwantitatief onderzoek en of een kwalitatieve methode niet beter was geweest.

3.4.2 Dataverzameling

Het verzamelen van de data verliep niet altijd even soepel. De procedure voor het vrijgeven van gegevens is bij de gemeente geen snelle. Het heeft twee maanden geduurd voor er een mail gestuurd werd met daarin gegevens over inkomen en werkloosheid. Deze gegevens moesten daarop ook nog bewerkt worden, aangezien ze nog niet bruikbaar waren. Dit is een tijdrovend proces geweest. Verder komen er vaak verschillende cijfers naar boven over dezelfde onderwerpen. Zo heeft het CBS andere gegevens over gestandaardiseerd inkomen in Leeuwarden dan de gemeente

Leeuwarden zelf. Ook miste de jaargang 2011 bij het bijstandspercentage van de gemeente Leeuwarden. Dit is bijvoorbeeld opgelost door het getal tussen de waarde van 2010 en 2012 te nemen. Dat het mist is suboptimaal, maar de oplossing is de beste die mogelijk was. Er is gebleken dat dergelijke sociaaleconomische data niet altijd even goed beschikbaar of bruikbaar zijn. Daarom is het voor soortgelijk onderzoek raadzaam primaire data te gebruiken, verkregen door bijvoorbeeld enquêtes. Het voordeel hiervan is dat er meer eigen controle is over het verkrijgen van de data.

3.4.3 Verschillen binnen en tussen datasets

Het is wenselijk om exact dezelfde soort data voor ieder schaalniveau te hebben. Dat is voor bijvoorbeeld het werkloosheidscijfer en bijstandscijfer niet gelukt, waar de leeftijdsgroepen van elkaar verschilden, namelijk van 23 tot 64 voor wijk- en gemeenteniveau en 20 tot 65 jaar voor nationaal niveau. Dit heeft als gevolg dat er bij de ene groep geen werkloze 22-jarigen worden meegenomen en bij de andere groep wel. Het effect hiervan is geminimaliseerd door het gebruiken van een index, opgesteld door het groeipercentage van het aandeel.

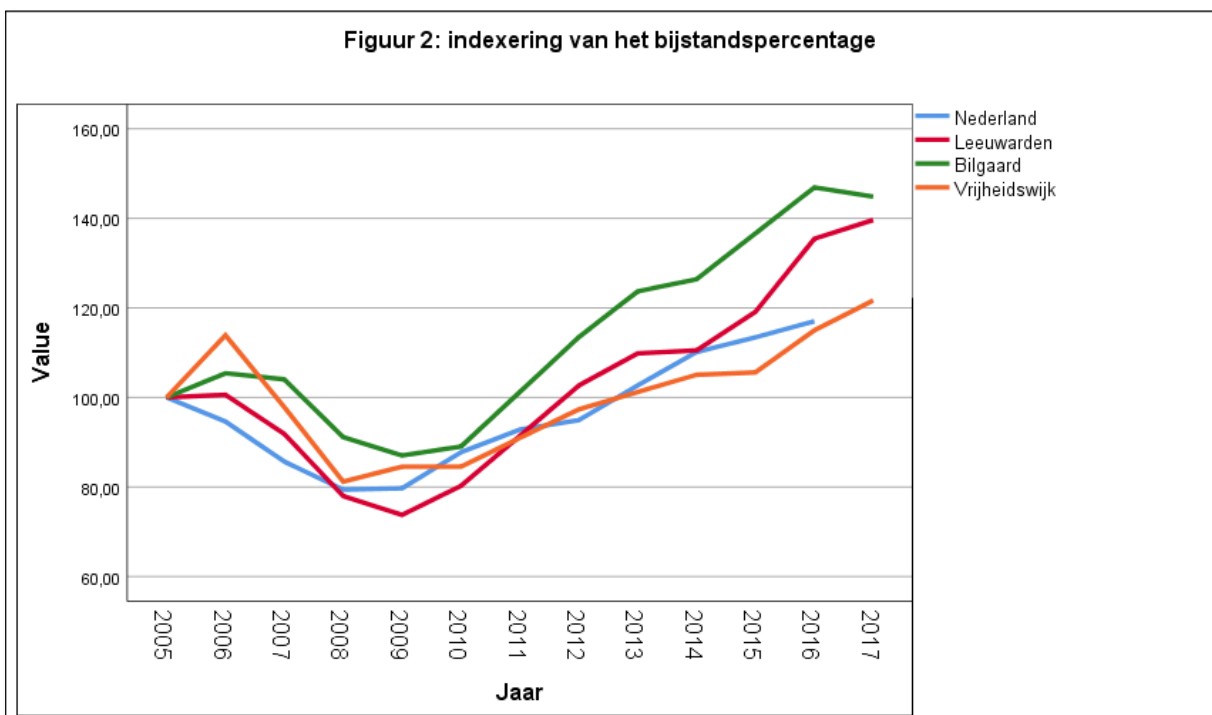
Relatief grote problemen hebben zich, zoals in 3.3.2 al kort toegelicht, voorgedaan bij het verzamelen van het werkloosheidscijfer op gemeente en wijkniveau. Er worden twee problemen toegelicht. Bilgaard heeft de postcode 8918. Deze postcodes zijn voor de periode 2005-2014 geteld. De absolute aantallen voor 2015 en 2016 waren echter meteen al beschikbaar, maar dan voor 'Bilgaard & Havankpark e.o.'. In het Havankpark hebben de inwoners de postcode 8919. Het Havankpark is een relatief rijke wijk, waardoor het totaalbeeld vertekend kan worden. Om deze discrepantie in de data te herstellen, is voor de periode 2012-2014 berekend wat het aantal postcodes met 8918 in het totaalaantal voor 'Bilgaard & Havankpark e.o.' is. Het gemiddelde aandeel van 2012-2014 is genomen om ook het aantal werklozen in Bilgaard in 2015 en 2016 zo nauwkeurig mogelijk te bepalen. Ook moet een probleem bij het opstellen van het werkloosheidscijfer van de wijken Schieringen en Heechterp besproken worden. Beide wijken hebben '8924' als getal van de postcode. Beide wijken hebben wel grotendeels verschillende letters, op een paar gevallen na, zoals 8924EJ, 8924EP en 8924GJ. Deze postcodes zijn bij beide wijken opgeteld. Dit houdt in dat iemand in de wijk Heechterp met de postcode 8924EJ bij zowel Heechterp als Schieringen is meegeteld. De werkloosheidscijfers kloppen dus niet precies met de werkelijkheid, maar de gevolgen worden verkleind omdat later het groeipercentage uitgerekend wordt, waaruit weer een index volgt.

4. Resultaten

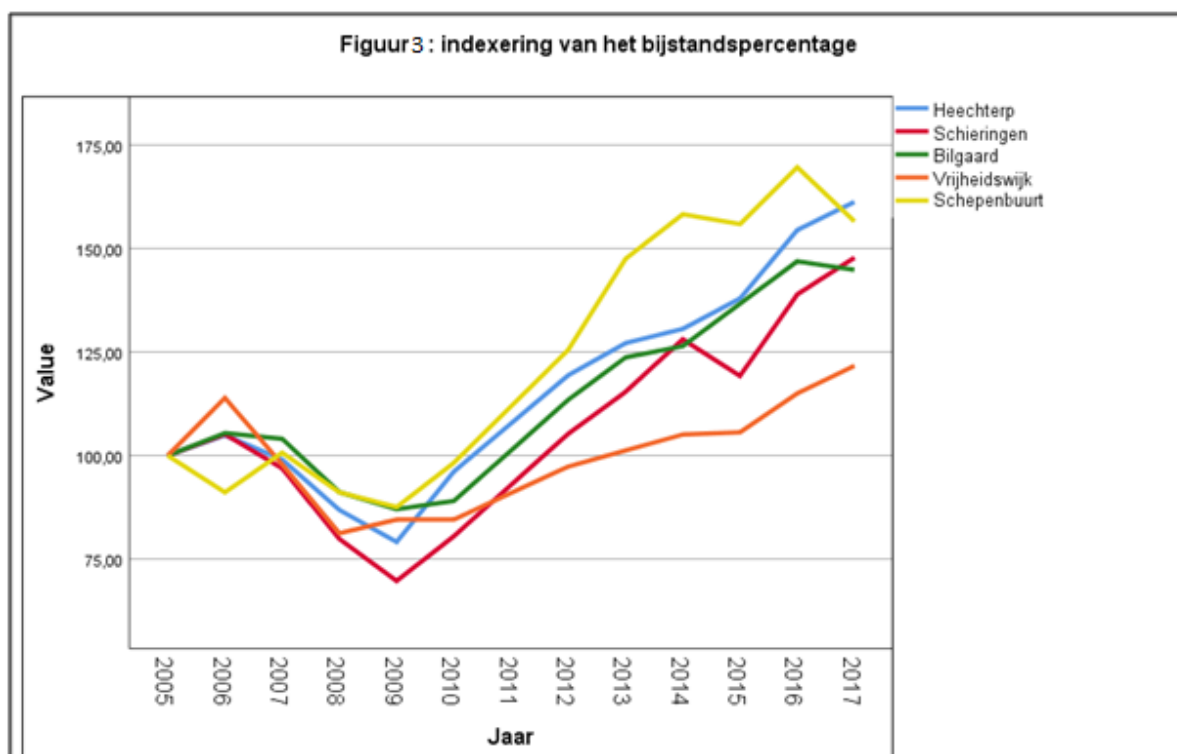
Afhankelijk van naar welk effect van woningdifferentiatie gekeken wordt, heeft een stedelijk vernieuwingsproject met woningdifferentiatie effect op de sociaaleconomische status van een wijk. In paragraaf 4.1 worden grafieken getoond waar het rolmodeffect wel en niet teruggevonden kan worden. In paragraaf 4.2 wordt hetzelfde gedaan voor het verdunningseffect. In deze grafieken zijn ook de gemeente Leeuwarden en Nederland in het algemeen of de drie soortgelijke wijken getoond om aan te kunnen tonen dat de dynamiek van de onderzochte wijken Vrijheidswijk en Bilgaard verschilt van andere gebieden. Alle gegenereerde grafieken staan in bijlage 5. In de beide paragrafen worden ook de resultaten geïnterpreteerd, waarna een korte samenvatting gegeven wordt in paragraaf 4.3. Als laatste moet terugverwezen worden naar paragrafen 2.3 en 3.2 voor de opleverjaren van de projecten en de periodes waarin een effect op kan treden.

4.1 Het rolmodeffect

In de grafieken laat het rolmodeffect zich bijna niet zien. Met andere woorden, twee jaar na het opleverjaar start er in bijna geen van de grafieken een betere ontwikkeling in de wijken met het stedelijke vernieuwingsproject ten opzichte van andere onderzochte gebieden. Dit is voornamelijk het geval voor de Bilgaard. Vanaf 2012, het moment dat het rolmodeffect voor kan komen, is er geen meer positieve ontwikkeling van de wijk te zien, zoals in figuur 2. Een verklaring hiervoor is dat het project in de Bilgaard kleinschalig was. Verder is het niet voorkomen van het rolmodeffect in lijn met de uitkomst van andere onderzoeken (Kruythoff, 2003; Kleinhans 2004; Dekker & Bolt, 2005)

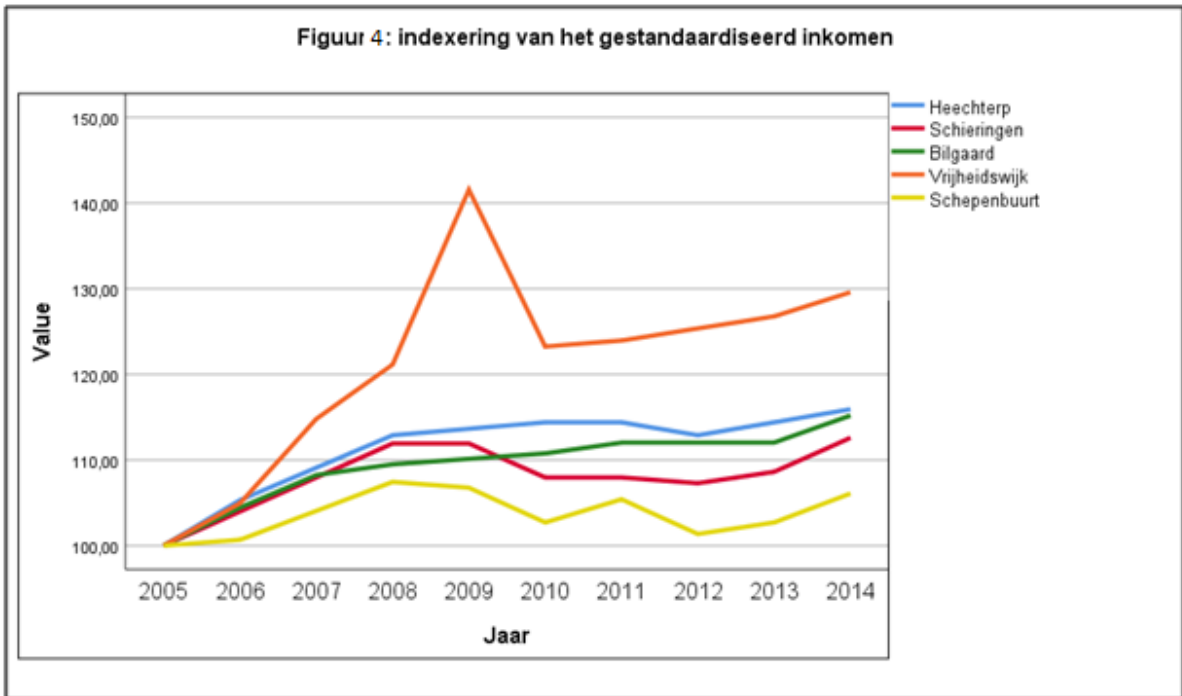
In de Vrijheidswijk, waar het project grootschaliger was, is er bij enkele cijfers wel een meer positieve ontwikkeling te herkennen ten opzichte van andere gebieden. In figuur 3 zien we dat de Vrijheidswijk, wat betreft het bijstandspercentage, zich beter ontwikkeld dan andere wijken. Een verklaring hiervoor kan het rolmodeffect zijn: meer mensen hebben een baan gevonden of geaccepteerd en zitten niet langer in de bijstand. Deze cijfers zijn echter geen complete onderbouwing voor deze verklaring en de wetenschap ondersteunt deze dan ook niet (Kleinhans, 2004). Bij het werkloosheidscijfer en gemiddeld inkomen is voor de Vrijheidswijk echter geen verschil in ontwikkeling te zien (bijlage 5).

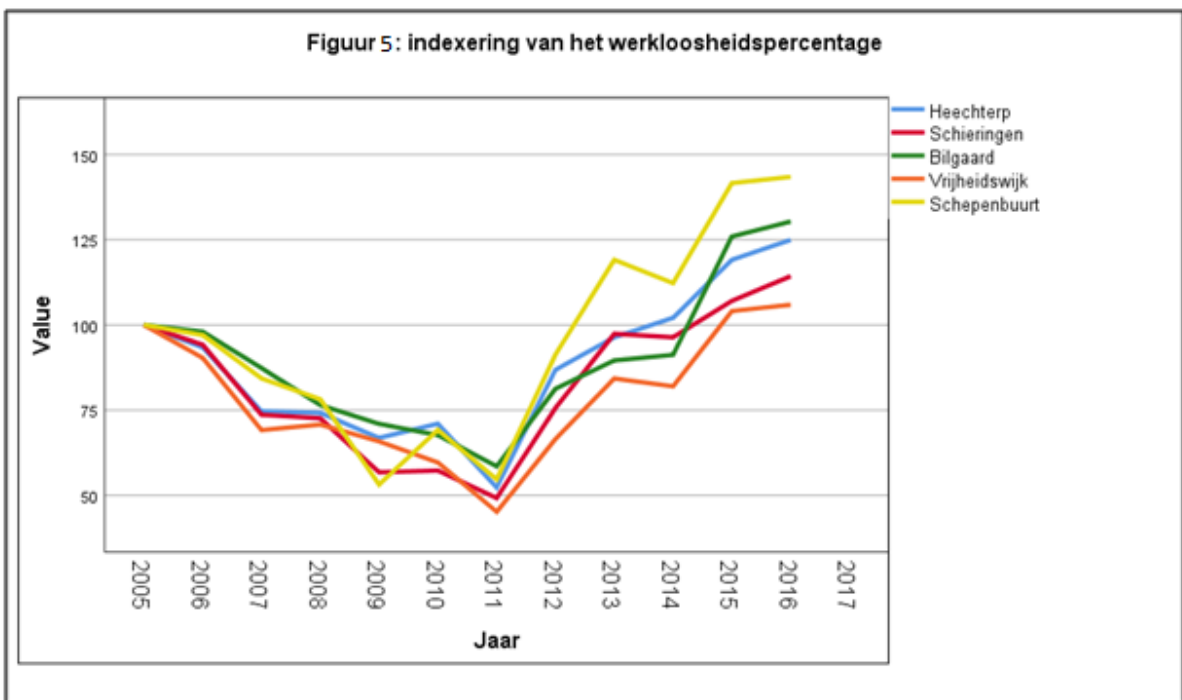
4.2 Het verdunningseffect

Dit effect lijkt sterker naar voren te komen in de grafieken, in ieder geval voor de Vrijheidswijk. Daar zien we rond 2007 een sterke daling in het werkloosheidscijfer en het bijstandscijfer. Een verklaring hiervoor is dat er in de wijk werkzame huishoudens zijn gaan wonen en dat er mensen, die in de bijstand zitten of werkloos zijn, weggegaan zijn. Ook bij het gestandaardiseerd inkomen is er een verdunningseffect waarneembaar, zoals te zien is in figuur 4. Daarin is een sterke piek te zien bij het inkomenscijfer. Vanaf 2009 en 2010 stabiliseert deze weer. Een verklaring hiervoor is te vinden in de plannen (bijlage 1). Rond deze tijd werd er veel gerenoveerde sociale huur opgeleverd. Voor de renovatie moeten huishoudens de woning tijdelijk verlaten, met als gevolg dat die niet meegenomen worden in de telling. Het verschil tussen de Vrijheidswijk en de andere wijken is in 2010 ongeveer even groot als in 2014. Hierdoor is het meer aannemelijk dat het verschil in 2014 door het verdunningseffect is ontstaan, dan dat dit door het rolmodelleffect gekomen is.

Voor de Bilgaard is bij geen enkele grafiek het voorkomen van het verdunningseffect waar te nemen (bijlage 5). Dit draagt bij aan het argument dat het optreden van het verdunningseffect afhankelijk is van de omvang van het project. Maar ook bij de Vrijheidswijk, waar de wijk volledig aangepast is, is er soms geen verdunningseffect te herkennen, zoals hieronder bij het werkloosheidspercentage (figuur 5). Dit kan moeilijk worden verklaard en deze resultaten zijn dan ook niet conform de verwachtingen, omdat sociale huurwoningen simpelweg vervangen worden door koopwoningen.

4.3 Conclusie

Wat bijna iedere keer overeenkomt, is dat de Vrijheidswijk zich het best ontwikkelt in vergelijking met andere wijken, de gemeente Leeuwarden en Nederland in het algemeen. Omdat het een index betreft kan er een soort voorsprong gemaakt worden. Deze wordt vaak in de tijd van het verdunningseffect gemaakt. Dit effect is, zoals ook gesteld in de literatuur, een redelijk simpel effect en is niet kritiekloos, omdat het probleem verplaatst wordt en niet opgelost. Toch zien we ook dat de Vrijheidswijk zich positiever ontwikkelt, ook na het verdunningseffect. Dit impliceert dat een stedelijk vernieuwingsproject met woningdifferentiatie een positief effect heeft op de lange termijn, maar dat kan met deze data niet met zekerheid worden gezegd. Wat betreft de wijk Bilgaard is in geen enkele grafiek een duidelijk verschillende ontwikkeling te zien vanaf het opleverjaar. Dit heeft als verklaring dat niet de hele wijk is aangepakt, zoals wel in de Vrijheidswijk het geval was. Toch is de gedachte van beleidsmakers achter woningdifferentiatie dat de nabijheid van huishoudens met een hogere sociaaleconomische status een goede invloed heeft op huishoudens met een lagere. Dit effect zien we, in overeenstemming met de wetenschappelijke kritiek, niet terug in de resultaten. Ter afsluiting pleiten de resultaten niet in het voordeel van woningdifferentiatie als beleidsinstrument. Er wordt een verschil gemaakt, maar met de theorie in het achterhoofd, is de vooruitgang van de ene wijk niet positief voor een andere wijk. Ook zijn de resultaten wisselvallig en wijzen niet naar een bepaalde richting. Dat wil zeggen dat de effecten de sociaaleconomische status van de wijk niet alleen positief of negatief beïnvloeden.

5. Reflectie

Het onderzoeksproces leent zich goed voor reflectie. Het eerste idee van dit onderzoek was om te kijken naar wat woningdifferentiatie doet met het aandeel mensen dat een uitkering volgens de Wet Werk en Bijstand heeft. Dit zijn voornamelijk mensen die langdurig werkloos zijn. De cijfers hiervoor waren niet voldoende beschikbaar, waarom er andere variabelen bijgenomen zijn, namelijk het werkloosheidscijfer en gemiddeld inkomen. Het ligt in de verwachting dat overheidsinstanties hun data goed voor elkaar hebben. Helaas was dit niet altijd het geval en moest er vaak gewerkt worden in een suboptimale situatie. Ook is het een tijdrovend proces gegevens of ontwikkelingsvisies van het ambtelijk apparaat te ontvangen. In Leeuwarden was men al terughoudend en wilde men eerst fysiek afspreken voordat er ontwikkelingsvisies en data gedeeld konden worden. Hoewel het wenselijk is meer wijken te onderzoeken, heeft het tijdrovende proces me doen afzien contact op te nemen met andere gemeenten. Een andere aanmerking is dat ik een uitspraak had willen doen over inwoners van een wijk. Met de beschikbare data, maar ook met de gemaakte onderzoeksopzet, is dit onmogelijk gebleken. Alleen uitspraken over de wijk zelf kunnen gedaan worden. Dit brengt als probleem met zich mee dat niet uitgesloten kan worden dat ontwikkelingen van de sociaaleconomische status van die wijk niet door andere effecten ontstaan.

Met de bovenstaande moeilijkheden in het achterhoofd was het beter geweest een kwalitatief onderzoek naar de effecten van woningdifferentiatie te doen. In eerste instantie omdat er door middel van enquêteren in bijvoorbeeld de Vrijheidswijk een onderzoeksontwerp naar voren komt die beter te controleren is, aangezien er geen afhankelijkheid is van derden. In de enquête zouden vragen zitten waaruit het rolmodeleffect en verdunningseffect wel of niet zouden blijken. Een voorbeeldvraag kan zijn: 'kent u iemand uit straat x?'. Dit is bijvoorbeeld een straat met koopwoningen. Hieruit zou blijken of het aannemelijk is dat een verandering in sociaaleconomische status komt door het rolmodeleffect. Terugkijkend zou een ideale onderzoeksopzet alleen over de Vrijheidswijk gaan en zou ik inwoners willen enquêteren of zij bewoners van de nieuwe koopwoningen zien als rolmodel. Dit was niet op deze directe manier gebeurd en het ethische vraagstuk was uitgebreider geworden, maar met dergelijke vragen aan personen kunnen alternatieve verklaringen beter worden uitgesloten.

Verklaringen voor fenomenen in dit onderwerp kunnen in een kwalitatief onderzoek gemakkelijker worden onderbouwd. Er is in dit onderzoek bijvoorbeeld een afwijkende ontwikkeling voor de Vrijheidswijk aan het licht gekomen, maar er kan nooit met zekerheid gesteld worden dat dit komt door alleen woningdifferentiatie. Tot slot is woningdifferentiatie een interessant onderwerp gebleken. Meerdere onderzoeken naar het beleidsinstrument stellen dat er longitudinaal, kwantitatief onderzoek nodig is om de effecten te bezien, wat het doel van deze scriptie was (Kleinhans, 2004; Dekker & Bolt, 2005; Bolt & van Kempen, 2011). Nu de meeste projecten met woningdifferentiatie 10 jaar geleden zijn afgerond, moet er genoeg kwantitatieve data beschikbaar zijn om conclusies te trekken. Daarom is het, hoewel de wetenschap standvastig is in zijn kritische opvatting over de effecten van woningdifferentiatie, nu het moment om te onderzoeken wat het heeft opgeleverd.

6. Conclusie

In dit onderzoek is gezocht naar een antwoord op de vraag: *'In hoeverre hebben stedelijke vernieuwingsprojecten met woningdifferentiatie door het verdunningseffect en rolmodeleffect invloed op de sociaaleconomische status van een wijk?'* Er is gebleken dat stedelijke vernieuwingsprojecten met woningdifferentiatie invloed hebben op de sociaaleconomische status van een wijk. De mate waarin de sociaaleconomische status van de wijk zich ontwikkelt, is afhankelijk van de omvang van het stedelijk vernieuwingsproject. Het rolmodeleffect is met mate aanwezig en niet consequent over de drie onderdelen van de sociaaleconomische status. Het verdunningseffect is vaak waar te nemen, maar over de wenselijkheid van dit effect valt te twisten. Nu zullen kort de hypothesen besproken worden, waarna het onderzoek in een breder, wetenschappelijk kader geplaatst wordt.

Hypothese 1: In wijken waar een stedelijk vernieuwingsproject met woningdifferentiatie heeft plaatsgevonden, treedt een verdunningseffect op. Het verdunningseffect lijkt te zijn opgetreden in de Vrijheidswijk, waar direct na oplevering het gemiddeld inkomen sterk is gestegen. In de Bilgaard is er echter niets van te zien. Daarom kan de hypothese niet aangenomen worden. Wijken waar gedifferentieerd is in woningaanbod, laten niet per se een verdunningseffect zien.

Hypothese 2: In wijken waar een stedelijk vernieuwingsproject met woningdifferentiatie heeft plaatsgevonden, treedt een rolmodeleffect op. Voor het rolmodeleffect is weinig tot geen sterk bewijs gevonden. Er zijn ontwikkelingen naar boven gekomen die wijzen op een rolmodeleffect, maar dit is niet met zekerheid te stellen. In de Bilgaard is geen rolmodeleffect te vinden. In de Vrijheidswijk zijn er indicaties van, maar dat het draait om het rolmodeleffect kan niet met zekerheid gesteld worden. Deze constatering zou ook niet onderbouwd worden door de wetenschap (Kruythoff, 2003; Kleinans 2004; Dekker & Bolt, 2005). Daarom kan ook deze hypothese niet aangenomen worden.

Net als veel onderzoeken hiervoor, pleit ook dit onderzoek niet in het voordeel van woningdifferentiatie als beleidsinstrument (Wood, 2003; Graham et al., 2009; Bolt & Van Kempen, 2011). Er zijn positieve effecten voor de sociaaleconomische status van de wijk waar te nemen, als het project grootschalig genoeg is. Het verdunningseffect is een plaatselijke oplossing en is geen oplossing voor de armoede van huishoudens met een lage sociaaleconomische status (Atkinson & Kintrea, 2000; Bramley & Morgan, 2003; Kleinans, 2004). Wil de overheid een wijk op sociaaleconomisch gebied helpen, dan is er meer nodig dan alleen het differentiëren van het woningaanbod (Ostendorf et al., 2001).

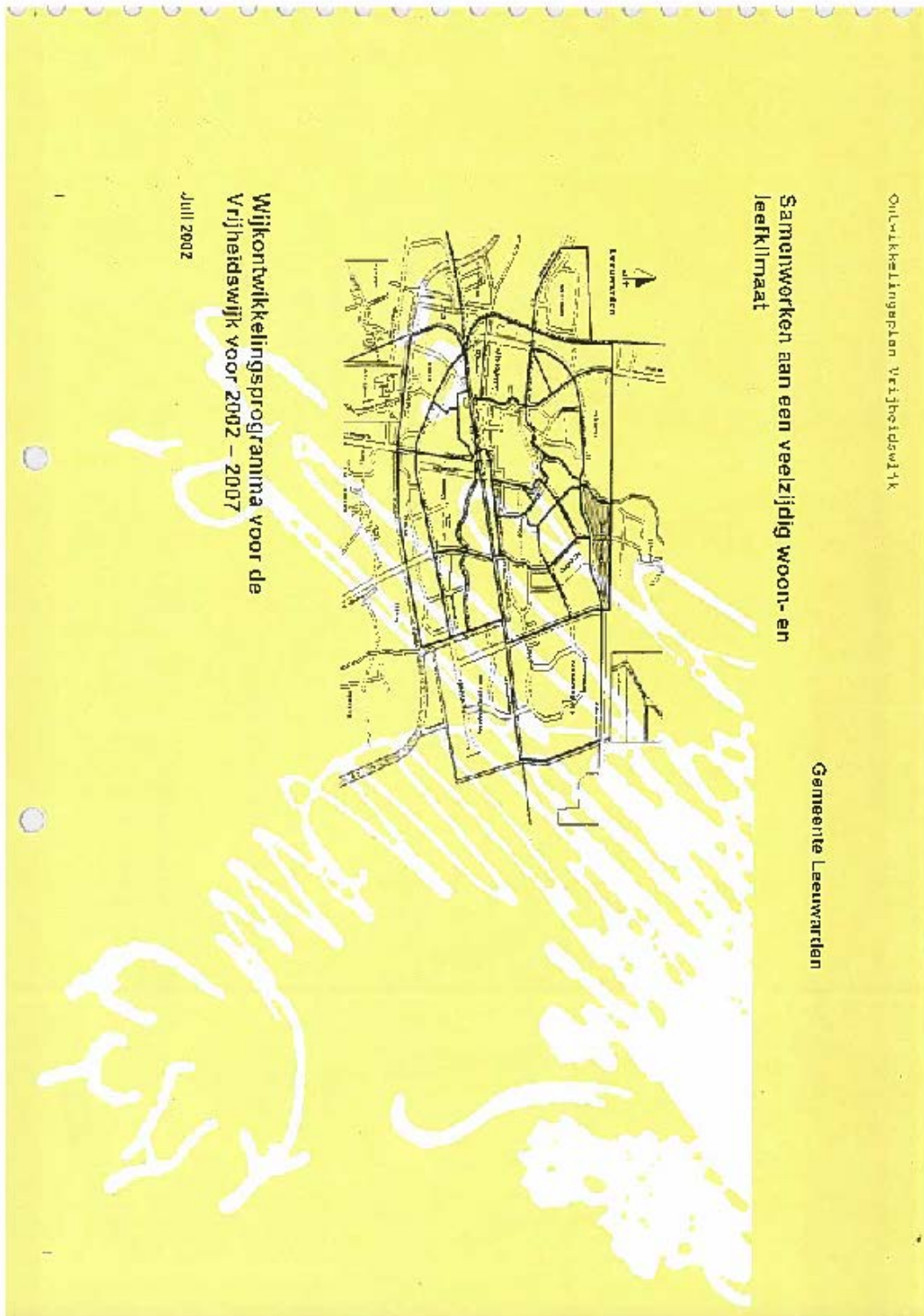
Bronvermelding

- Atkinson, R. & Kintrea, K. (1998). Reconnecting Excluded Communities. Neighbourhood Impacts of Owner Occupation. Edinburgh: Scottish Homes.
- Atkinson, R. & Kintrea, K. (2000). Owner-occupation, Social Mix and Neighbourhood impacts. *Policy and politics*, 28(1), 93-108.
- Bolt, G. & Van Kempen, R. (2011). Successful mixing? Effects of Urban Restructuring Policies in Dutch Neighbourhoods. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 102(3), 361-368.
- Bramley, G. & Morgan, J. (2003). Building Competitiveness and Cohesion: The Role of New Housebuilding in Central Scotland's Cities. *Housing Studies*, 18(4), 447-471.
- CBS Statline (2017). *Regionale kerncijfers Nederland*. Geraadpleegd op 06-11-2017 via <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/70072ned/table?ts=1516553270627>. Den Haag: CBS
- Dekker, K. & Bolt, G. (2005). Social Cohesion in Post-war Estates in the Netherlands: Differences between Socioeconomic and Ethnic Groups. *Urban Studies*, 42(13), 2447-2470.
- Friedrichs, J. & Blasius, J. (2003). Social Norms in Distressed Neighbourhoods: Testing the Wilson Hypothesis. *Housing Studies*, 18(6), 807-826.
- Gemeente Leeuwarden (2017). *Buurtmonitor*. Geraadpleegd op 27-10-2017 via <https://leeuwarden.buurtmonitor.nl/>. Leeuwarden: Gemeente Leeuwarden
- Graham, E., Manley, D., Hiscock, R., Boyle, P. & Doherty, J. (2009). Mixing Housing Tenures: Is it Good for Social Well-being? *Urban Studies*, 46(1), 139-165.
- Granovetter, M.S. (1973). The Strength of Weak Ties. *The American Journal of Sociology*, 78(6), 1360-1380.
- Kleinmans, R.J., Veldboer, L. & Duyvendak, J.W. (2000). Integratie door differentiatie? Een onderzoek naar de sociale effecten van gemengd bouwen. Den Haag: ministerie van VROM
- Kleinmans, R.J. (2004). Social implications of housing diversification in urban renewal: A review of recent literature. *Journal of Housing and the Built Environment*, 19, 367-390.
- Kruythoff, H. (2003). Dutch Urban Restructuring policy in action against socio-spatial segregation: sense or nonsense? *International Journal of Housing Policy*, 3(2), 93-215.
- Lewis, O. (1966). The Culture of Poverty. *Scientific American*, 215(4), 19-25.
- Lin, N., Engel, W.M. & Vaughn, J.C. (1981). Social Resources and the Strength of Ties: Structural Factors in Occupational Status Attainment. *American Sociological Review*, 46(4), 393-405.
- Lin, N. & Dumin, M. (1986). Access to Occupations through Social Ties. *Social Networks*, 8(4), 365-385.
- Massey, D.S. & Denton, N.A. (1993). American apartheid: Segregation and the making of the underclass. Cambridge: Harvard University Press.

- Ministerie Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening. (1968). *De toekomst van het oude woningbestand*. 9826.
- Ministerie VROM. (1997). *Stedelijke Vernieuwing. Beleidsnota*. 25427. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Ministerie VROM. (2000). *Mensen, Wensen, Wonen: Wonen in de 21e eeuw. Nota Wonen*. 27559.
- Musterd, S. (2002). Response: Mixed Housing Policy: A European (Dutch) Perspective. *Housing Studies*, 17(1), 139-143.
- Musterd, S. & Andersson, R. (2005). Housing Mix, Social Mix and Social Opportunities. *Urban Affairs Review*, 40(6), 761-790.
- Nam, C. B. & Powers, M. G. (1983). *The socioeconomic approach to status measurement: with a guide to occupational and socioeconomic status scores*. Houston: Cap and Gown Press.
- Ostendorf, W., Musterd, S. & De Vos, S. (2001). Social Mix and the Neighbourhood Effect. Policy Ambitions and Empirical Evidence. *Housing Studies*, 16(3), 371-380.
- Priemus, H. (1998). Redifferentiation of the Urban Housing Stock in the Netherlands: A Strategy to Prevent Spatial Segregation? *Housing studies*, 13(3), 301-310.
- Schuiling, D. (2007). Stadsvernieuwing door de jaren heen. *Rooilijn*, 40(3), 158-165.
- Shavers, V.L. (2007). Measurement of socioeconomic status in health disparities research. *Journal of the National Medical Association*, 99(9), 1013-1023.
- Tunstall, R. (2003). 'Mixed tenure' policy in the UK: privatisation, pluralism or euphemism? *Housing, Theory and Society*, 20(3), 153-159.
- Wilson, W. (1987). *The Truly Disadvantaged: The Inner City, the Underclass, and Public Policy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wood, M. (2003). A Balancing Act? Tenure Diversification in Australia and the UK. *Urban Policy and Research*, 21(1), 45-56

Bijlage

Bijlage 1 – Samenwerken aan een veelzijdig woon- en leefklimaat, wijkontwikkelingsprogramma voor de Vrijheidswijk voor 2002-2007, juli 2002, Gemeente Leeuwarden

Bijlage 2 – ambtelijke toelichting bij het stedenbouwkundig plan voor de vernieuwde Mondriaanbuurt, 2007, Gemeente Leeuwarden.

Ambtelijke toelichting bij het stedenbouwkundig plan voor de vernieuwde Mondriaanbuurt

Inleiding

Met de woningcorporatie WoonFriesland zijn in 2006 prestatieafspraken gemaakt om de Mondriaanbuurt in Bilgaard op te knappen. Fysieke ingrepen gecombineerd met het verbeteren van de sociale structuur moet leiden tot een verbeterde wijk, met moderne woningen waar het veilig en prettig wonen is.

Naar aanleiding van deze prestatieafspraken is door de corporatie in de eerste helft van 2007 een Sterke-Zwakke-analyse (SWOT) van de Mondriaanbuurt uitgevoerd. Aan de hand van de resultaten uit deze SWOT is een verbeter- en actieplan opgesteld voor zowel de fysieke én de sociale structuur in de Mondriaanbuurt. Deze notitie is ambtelijk afgestemd met de Gemeente Leeuwarden.

Vervolgens heeft WoonFriesland een aantal sessies gehad met alle bewoners van de Mondriaanbuurt. De conclusies uit de SWOT en de voorgestelde verbeteringen bleken een groot draagvlak bij de bewoners te hebben.

In deze nota wordt bovengenoemd proces, en in het bijzonder het overleg met de bewoners, toegelicht. De kern van deze ambtelijke toelichting spits zich echter toe op de inhoud van het bijgevoegde stedenbouwkundig plan. Uit het overleg met de bewoners is namelijk gebleken dat het overgrote deel van de bewoners voorstander is van sloop en nieuwbouw van de laagbouwoningen en de herinrichting van de openbare ruimte.

Deze wens is verwerkt tot een nieuw stedenbouwkundig plan dat de basis zal zijn voor een nieuw bestemmingsplan. Uw College wordt gevraagd het bijgevoegde stedenbouwkundig plan vast te stellen en deze vrij te geven voor inspraak.

Het aanpakken van de Mondriaanbuurt betreft echter niet alleen een fysieke ingreep, ook het sociale aspect krijgt in de herstructurering van de wijk volop aandacht. Hoewel niet direct relevant voor het vrijgeven voor inspraak van het stedenbouwkundig plan, wordt in deze notitie de hoofdlijnen van het sociaal programma nog wel toegelicht.

Proces

De herstructurering van de Mondriaanbuurt is goed met de bewoners besproken. Daarnaast maakt de huurderraad van WoonFriesland onderdeel uit van de projectgroep die de plannen heeft ontwikkeld. Verderc partijen in de projectgroep zijn WoonFriesland, Gemeente Leeuwarden en HWL. De plannen zijn ontworpen door KAW-architectenbureau uit Groningen.

Leidraad bij de besprekingen tussen WoonFriesland en haar huurders in de Mondriaanbuurt is het zogenaamde "Protocol voor de herstructurering" dat eind 2005 is afgesloten tussen de Corporatieholding Friesland (nu: WoonFriesland) en hun huurderraad. In dit protocol wordt nauwgezet voorgeschreven hoe de huurders van een herstructureringsgebied bij de planvorming betrokken moeten worden. De uitvoering van het protocol is als volgt:

- Het Protocol schrijft voor dat er minimaal 3 informatieavonden worden gehouden voor de huurders over de herstructureringsplannen, met in de praktijk een redelijke ruimte tussentijds voor herzieningen en uitwerkingen.

In de Mondriaanbuurt zijn 4 informatieavonden gehouden, tussen de eerste en de laatste informatieavond zat bijna een jaar. Per avond is de voortgang en inhoud van de plannen

Bijlage 3

Complete overzicht van de indexgetallen. Tabel per gebied.

	Jaar	Index bijstandspercentage	Index gestandaardiseerd inkomen	Index werkloosheidspercentage
Nederland	2005	100,00	100,00	100,00
	2006	94,63	103,88	116,96
	2007	85,67	110,68	118,74
	2008	79,40	112,62	103,63
	2009	79,70	113,11	88,86
	2010	87,76	113,11	78,68
	2011	92,84	113,11	95,38
	2012	94,93	113,59	104,87
	2013	102,69	114,56	103,84
	2014	110,15	119,42	123,37
	2015	113,43		156,28
	2016	117,01		156,49
	2017			149,94

	Jaar	Index bijstandspercentage	Index gestandaardiseerd inkomen	Index werkloosheidspercentage
Gemeente Leeuwarden	2005	100,00	100,00	100,00
	2006	100,60	103,76	87,78
	2007	91,85	110,22	69,92
	2008	77,98	112,90	59,58
	2009	73,77	114,52	51,60
	2010	80,26	113,98	56,51
	2011	91,42	113,98	48,42
	2012	102,66	113,98	67,35
	2013	109,85	116,67	81,55
	2014	110,50	121,51	91,80
	2015	119,12		94,49
	2016	135,44		101,23
	2017	139,64		

	Jaar	Index bijstandspercentage	Index gestandaardiseerd inkomen	Index werkloosheidspercentage
Bilgaard	2005	100,00	100,00	100,00
	2006	105,40	104,43	98,02
	2007	104,03	108,23	87,34
	2008	91,13	109,49	76,50
	2009	87,03	110,13	70,96
	2010	89,03	110,76	67,70
	2011	101,23	112,03	58,53
	2012	113,48	112,03	81,30
	2013	123,69	112,03	89,60
	2014	126,41	115,19	91,21
	2015	136,65		125,92
	2016	146,90		130,32
	2017	144,84		

	Jaar	Index bijstandsperscentage	Index gestandaardiseerd inkomen	Index werkloosheidspercentage
Vrijheidswijk	2005	100,00	100,00	100,00
	2006	113,90	104,93	90,33
	2007	97,84	114,79	69,15
	2008	81,21	121,13	70,77
	2009	84,54	141,55	65,85
	2010	84,54	123,24	59,66
	2011	90,96	123,94	45,20
	2012	97,33	125,35	66,53
	2013	101,22	126,76	84,29
	2014	105,07	129,58	81,99
	2015	105,59		104,07
	2016	114,99		105,92
	2017	121,66		

	Jaar	Index bijstandsperscentage	Index gestandaardiseerd inkomen	Index werkloosheidspercentage
Heechterp	2005	100,00	100,00	100,00
	2006	104,90	105,30	93,40
	2007	99,03	109,09	74,68
	2008	86,85	112,88	74,20
	2009	79,12	113,64	66,86
	2010	96,13	114,39	71,01
	2011	107,76	114,39	52,31
	2012	119,40	112,88	86,84
	2013	127,16	114,39	96,38
	2014	130,59	115,91	102,08
	2015	137,90		119,12
	2016	154,45		124,95
	2017	161,25		

	Jaar	Index bijstandsperscentage	Index gestandaardiseerd inkomen	Index werkloosheidspercentage
Schieringen	2005	100,00	100,00	100,00
	2006	105,10	103,97	94,19
	2007	96,90	107,95	73,65
	2008	79,85	111,92	72,61
	2009	69,71	111,92	56,78
	2010	80,51	107,95	57,29
	2011	92,91	107,95	49,21
	2012	105,27	107,28	75,64
	2013	115,37	108,61	97,37
	2014	128,06	112,58	96,38
	2015	119,23		107,06
	2016	138,90		114,29
	2017	147,79		

	Jaar	Index bijstandspercentage	Index gestandaardiseerd inkomen	Index werkloosheidspercentage
Schepenbuurt	2005	100,00	100,00	100,00
	2006	91,10	100,68	97,02
	2007	100,67	104,05	84,32
	2008	91,10	107,43	78,18
	2009	87,55	106,76	53,18
	2010	98,23	102,70	69,19
	2011	111,88	105,41	54,73
	2012	125,53	101,35	91,30
	2013	147,50	102,70	119,10
	2014	158,27	106,08	112,27
	2015	155,90		141,60
	2016	169,62		143,43
	2017	156,55		

Bijlage 4

Compleet overzicht van de onderdelen van de sociaaleconomische status. Tabel per onderdeel.

Werkloosheidspercentage

	Nederland	Leeuwarden	Bilgaard	Vrijheidswijk	Heechterp	Schieringen	Schepenbuurt
2005	5,26%	11,72%	16,09%	18,69%	23,49%	18,63%	15,72%
2006	5,34%	10,29%	15,77%	16,88%	21,94%	17,55%	15,25%
2007	4,66%	8,19%	14,05%	12,92%	17,54%	13,72%	13,25%
2008	4,00%	6,98%	12,31%	13,22%	17,43%	13,53%	12,29%
2009	3,54%	6,05%	11,42%	12,31%	15,70%	10,58%	8,36%
2010	4,29%	6,62%	10,89%	11,15%	16,68%	10,67%	10,88%
2011	4,72%	5,67%	9,42%	8,45%	12,29%	9,17%	8,60%
2012	4,67%	7,89%	13,08%	12,43%	20,40%	14,09%	14,35%
2013	5,55%	9,56%	14,42%	15,75%	22,64%	18,14%	18,72%
2014	7,03%	10,76%	14,68%	15,32%	23,98%	17,96%	17,65%
2015	7,04%	11,07%	21,48%	19,45%	27,98%	19,94%	22,26%
2016	6,75%	11,86%	22,25%	19,79%	29,35%	21,29%	22,54%

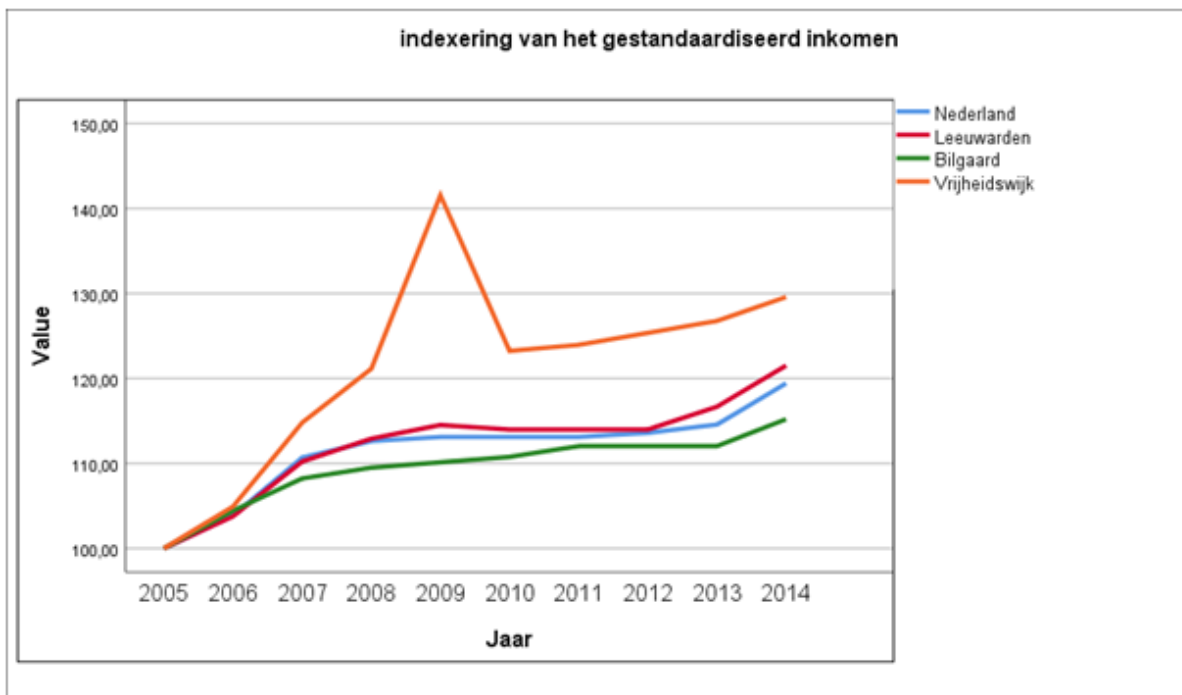
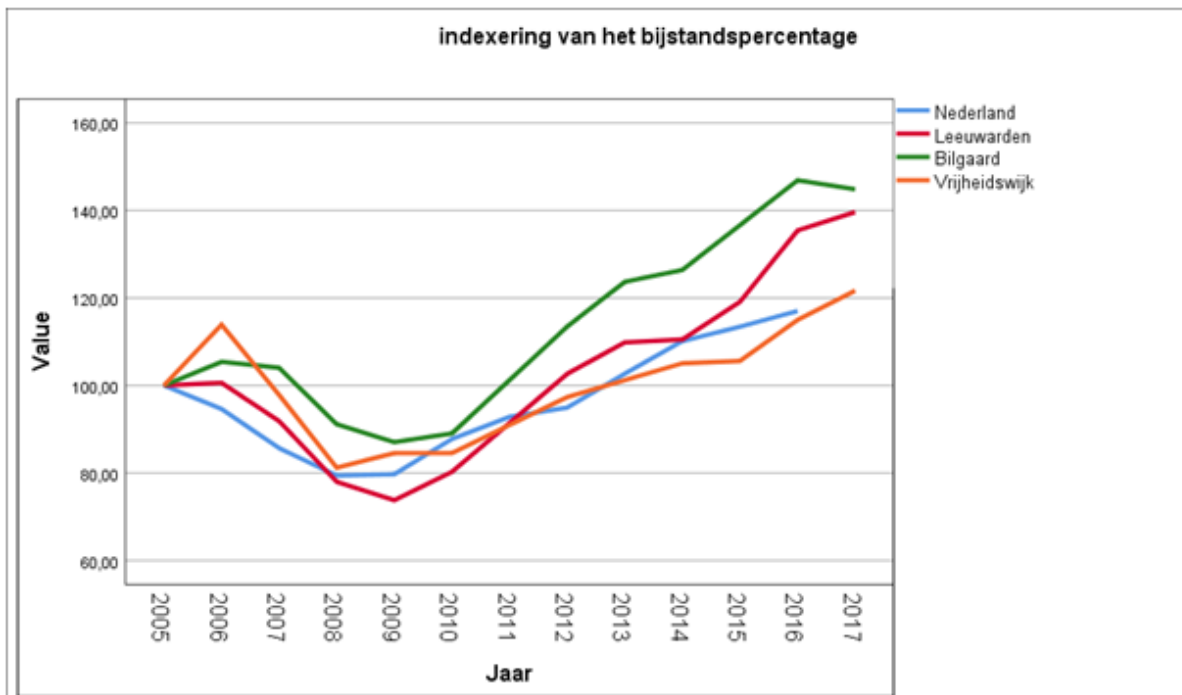
Gestandaardiseerd gemiddeld besteedbaar inkomen

	In duizenden euro's						
	Nederland	Leeuwarden	Bilgaard	Vrijheidswijk	Heechterp	Schieringen	Schepenbuurt
2005	20,6	18,6	15,8	14,2	13,2	15,1	14,8
2006	21,4	19,3	16,5	14,9	13,9	15,7	14,9
2007	22,8	20,5	17,1	16,3	14,4	16,3	15,4
2008	23,2	21	17,3	17,2	14,9	16,9	15,9
2009	23,3	21,3	17,4	20,1	15	16,9	15,8
2010	23,3	21,2	17,5	17,5	15,1	16,3	15,2
2011	23,3	21,2	17,7	17,6	15,1	16,3	15,6
2012	23,4	21,2	17,7	17,8	14,9	16,2	15
2013	23,6	21,7	17,7	18	15,1	16,4	15,2
2014	24,6	22,6	18,2	18,4	15,3	17	15,7

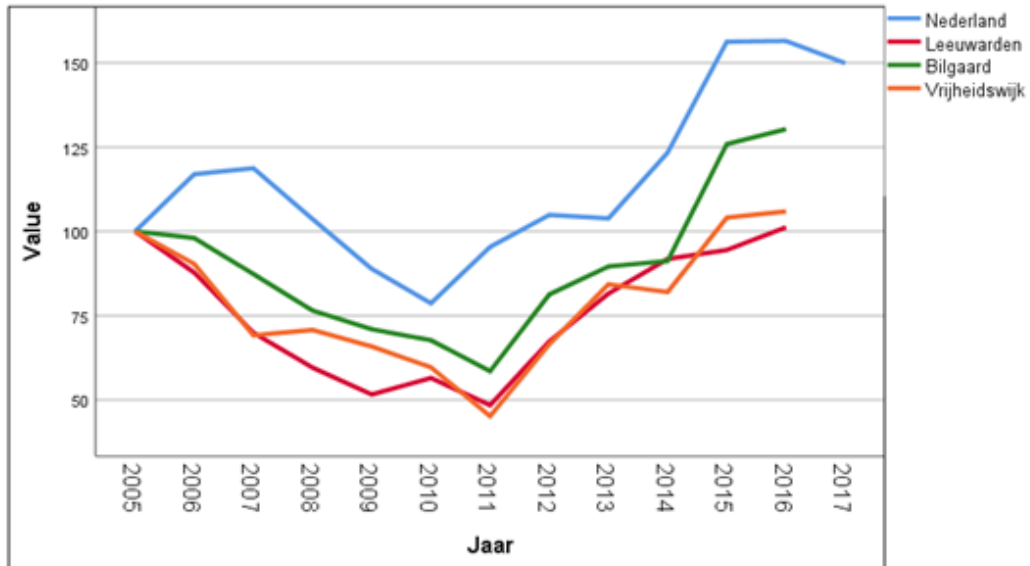
Bijstandspercentage

	Nederland	Leeuwarden	Bilgaard	Vrijheidswijk	Heechterp	Schieringen	Schepenbuurt
2005	3,35%	7,46%	14,70%	18,00%	20,60%	15,80%	16,80%
2006	3,17%	7,51%	15,50%	20,50%	21,60%	16,60%	15,30%
2007	2,87%	6,86%	15,30%	17,60%	20,40%	15,30%	16,90%
2008	2,66%	5,82%	13,40%	14,60%	17,90%	12,60%	15,30%
2009	2,67%	5,51%	12,80%	15,20%	16,30%	11,00%	14,70%
2010	2,94%	5,99%	13,10%	15,20%	19,80%	12,70%	16,50%
2011	3,11%	6,82%	14,90%	16,35%	22,20%	14,65%	18,80%
2012	3,18%	7,66%	16,70%	17,50%	24,60%	16,60%	21,10%
2013	3,44%	8,20%	18,20%	18,20%	26,20%	18,20%	24,80%
2014	3,69%	8,25%	18,60%	18,90%	26,90%	20,20%	26,60%
2015	3,80%	8,90%	20,10%	19,00%	28,40%	18,80%	26,20%
2016	3,92%	10,11%	21,60%	20,70%	31,80%	21,90%	28,50%
2017		10,43%	21,30%	21,90%	33,20%	23,30%	26,30%

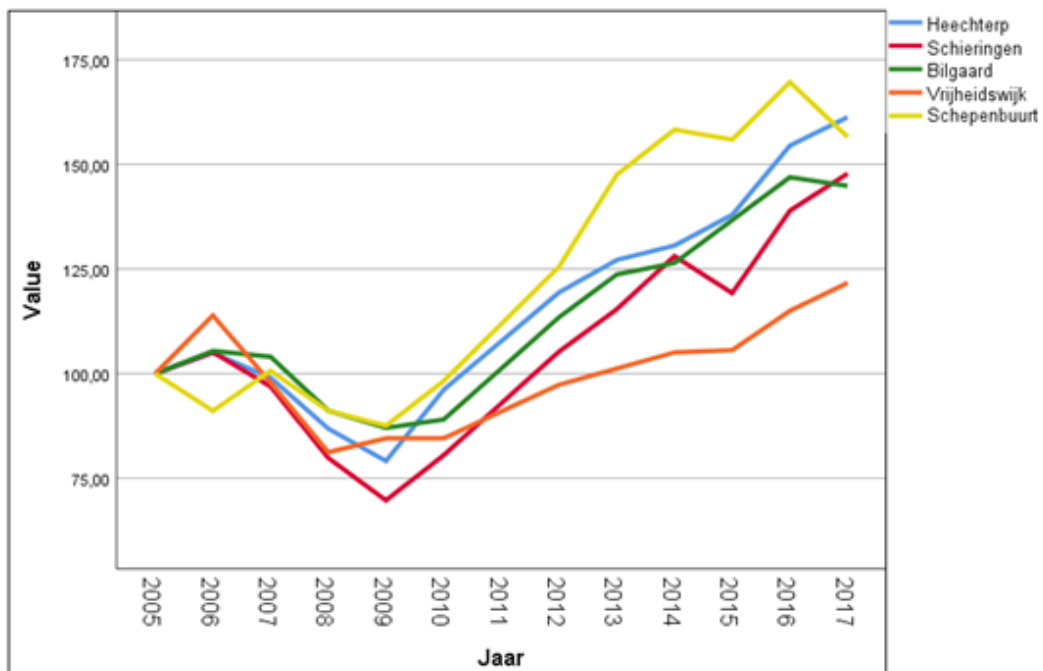
Bijlage 5

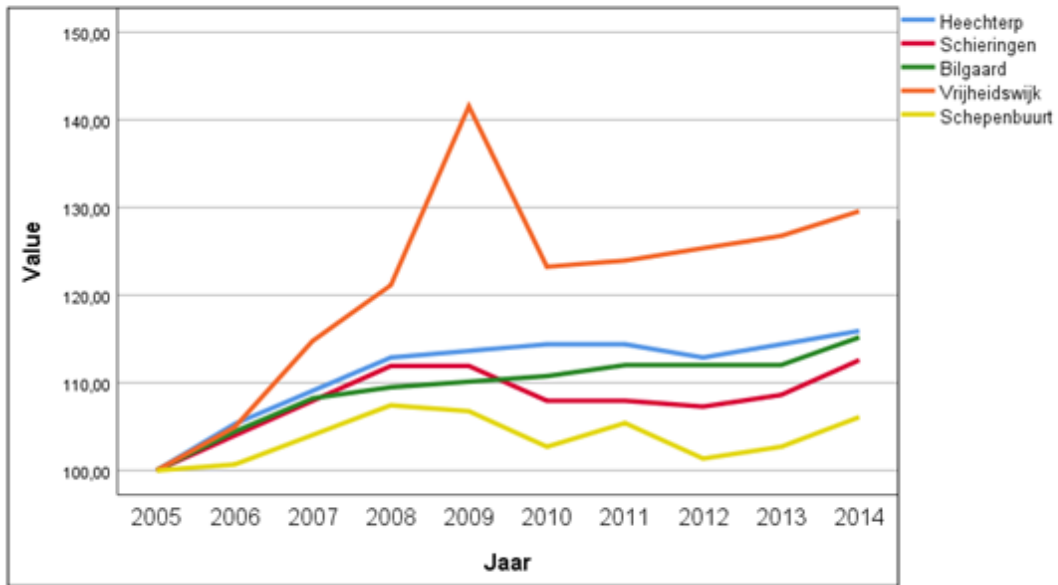
indexering van het werkloosheidspercentage

indexering van het bijstandspercentage

indexering van het gestandaardiseerd inkomen

indexering van het werkloosheidspercentage

